

Sto let kmetijskega zadružništva in mlekarstva na Loškem

Prav je, da se spomnimo stoletnice ustanovitve Mlekarske zadruge v Škofji Loki in nepretrganega delovanja zadruge in njene mlekarne ter tako obudimo spomin na del naše zgodovine, ki nam mora upravičeno dvigniti samozavest in ponos na delo dosedanjih generacij zadružnikov. Ob poznavanju in proučevanju zgodovine se lahko marsičesa naučimo tudi za sedanjost in za utiranje poti v prihodnost.

Ustanovitev Mlekarske zadruge v Škofji Loki in njene mlekarne

Pred sto leti je bila ustanovljena pravna predhodnica današnje Kmetijsko-gozdarske zadruge Škofja Loka (v nadaljevanju KGZ). 11. julija 1899 je enajst naprednih kmetovalcev iz Škofje Loke in njene okolice ustanovilo Mlekarsko zadruge v Škofji Loki (v nadaljevanju MZ). Na osnovi takrat sprejetih pravil je bila zadruga 22. julija istega leta vpisana v register zadrug pri Deželnem sodišču v Ljubljani. Cilj ustanovitve zadruge je bil, *«da zadruga ustanovi mlekarno, kamor bodo zadružniki odpeljali mleko, da se porabi (spravi v denar)»*. To svojo namero je mlekarška zadruga uresničila takoj. Kupila je hišo in uredila mlekarno, ki v istih prostorih deluje še danes, menjali so le imena ulic in hišne številke (ob nakupu Studenec 22, po letu 1930 Fužinsko predmestje 11, po drugi svetovni vojni Jegorovo predmestje 21, sedaj pa je Fužinska ulica 1). Mlekarna v vseh sto letih svojega obstoja od svojih članov odkupuje mleko in ga predeluje.

Ustanovitelji MZ so bili: Gašper Čarman, Franc Sušnik, Avgust Sušnik, Franc Lušina, Franc Kalan, Franc Triler, Janez Žontar, Franc Jenko, Janez Kavčič, Matevž Volgemut in Janez Ferlic. Zadrugo je vodilo tričlansko predstojništvo. Člani prvega predstojništva so bili: Gašper Čarman – predstojnik, Franc Sušnik – tajnik in Avgust Sušnik – blagajnik. Poslovanje zadruge je nadziralo šestčlansko nadzorništvo.

Če govorimo o zadružništvu na Loškem moramo omeniti tudi druge zadruge, ki so bile ustanovljene in so daljši ali krajši čas delovale na tem območju, njihova dediščina in misel pa je vgrajena v današnjo KGZ Škofja Loka.

Ustanavljanje kmetijskih zadrug pred prvo svetovno vojno

Iz zapisnikov zadružnega registra, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, je razvidno, da so bile na našem območju najprej ustanovljene posojilnice in hranilnice, ki so delovale kot zadruge z neomejeno zavezo. Prva je bila 22. avgusta 1896

ustanovljena posojilnica v Stari Loki, 26. avgusta je bila ustanovljena Hranilnica in posojilnica v Poljanah in 15. decembra istega leta v Selcih. Leta 1897 je bila ustanovljena hranilnica in posojilnica v Leskoviči. Ustanavljanje hranilnic in posojilnic (HIP) se je nadaljevalo tudi na začetku 20. stoletja. HIP v Sorici je bila ustanovljena 1902. Naslednjega leta pa so bile ustanovljene HIP v Dražgošah, na Češnjici in v Škofji Loki. HIP v Gorenji vasi in na Trati pri Gorenji vasi sta bili ustanovljeni l. 1908. Namen vseh HIP oziroma kreditnih zadrug je bil *«po vzajemnem kreditu pomagati zadružnikom pri gospodarstvu s posojili za primerno nizke obresti»*. Vse naštete in druge kasneje ustanovljene kreditne zadruge so bile likvidirane na podlagi Uredbe o likvidaciji kreditnih zadrug iz leta 1947. Njihovo dejavnost pa so na novo začele izvajati hranilno-kreditni odseki pri splošnih kmetijskih zadrugah, ki so jih začeli ustanavljati leta 1948.

MZ v Škofji Loki ni prva ustanovljena zadruga na našem območju, je pa edina, ki je delovala vseh sto let in ima dokazano pravno nasledstvo. Njena pravna naslednica, sedanja KGZ Škofja Loka še vedno deluje v istih prostorih, vendar sedaj za širše območje (celotno območje občin Škofja Loka, Gorenja vas-Poljane in Železniki, nekaj članov pa je tudi zunaj tega območja) in s številnimi drugimi dejavnostmi.

Pred MZ v Škofji Loki je bilo leta 1897 ustanovljeno Kmetijsko društvo v Leskoviči – zadruga z omejeno zavezo. Naslednjega leta sta začeli delovati kmetijski društvi v Retečah in v Stari Oselici. V istem letu, kot je bila ustanovljena MZ v Škofji Loki, je začelo delovati Zvezno kmetijsko društvo v Poljanah.

Vse naštete zadruge so prenehale, njihova dejavnost, ki je bila namenjena razvoju kmetijstva, se je nadaljevala v kmetijskem združništvu na širšem škofjeloškem območju. Do prve svetovne vojne so bile ustanovljene MZ še v Sorici (1900), v Selcih in Spodnjih Danjah (1902). Te zadruge se niso dolgo obdržale. MZ v Poljanah je bila ustanovljena leta 1901 in je delovala do 1911, ko je svojo dejavnost prepustila MZ v Škofji Loki. Od 1901 do 1909 je delovala tudi MZ v Stari Oselici.

V Selcih so leta 1905 ustanovili prvo živinorejsko zadrugo na Kranjskem za rdečo cikasto pasmo. Članski deleži so bili majhni, tako da je bilo omogočeno članstvo tudi malim posestnikom. Ta zadruga se je 1949 spojila s KZ v Selcih. Leta 1911 so začele delovati živinorejske zadruge v Zmincu, v Škofji Loki in v Stari Loki, ki so prenehale delovati po prvi svetovni vojni. Leta 1912 je bila ustanovljena Kmetijska strojna zadruga Virmaše, ki se je po drugi svetovni vojni preimenovala v KZ Virmaše-Sv. Duh.

Prva svetovna vojna je delovanje zadrug omrtvila in nekatere si še dolgo po vojni niso opomogle. Kot je razvidno iz zapisnika občnega zbora MZ v Škofji Loki, 5. maja 1918, je bila tudi ta zadruga v težavah:

«1. Josip Hafner poroča, da v sedajnem času nima zadruga nikakib dohodkov in da se mora zadeva na vsak način kako drugače preurediti.

2. Načelnik nadzorstva nima nikakega poročila, ker v tekočem letu 1917 itak ni bilo dohodkov.

6. Načelnik predlaga pogovor o tem, ako bi se mlekarne prodala. Po daljšem pogovoru predlaga Matevž Kavčič, naj se mlekarne ne proda. Predlog je bil enoglasno sprejet».

Zadruga med obema vojnama

MZ v Škofji Loki je celotno obdobje med obema vojnama delovala in svojo dejavnost razširila, tako da je povečala odkup in predelavo mleka. Z delom so nadaljevale tudi vse kreditne zadruga. Nekaterne zadruga so se reorganizirale ali razširile obseg poslovanja. Tako se je Živinorejska zadruga v Selcih leta 1927 preimenovala v Živinorejsko in pašno zadruga za Selško dolino. Ustanavljali so tudi nove zadruga: leta 1931 je bila ustanovljena Mlekarska zadruga na Sovodnju, 1934 so ustanovili Mlekarsko zadruga na Hotavljah, ki je poslovala zelo uspešno in je bila med večjimi mlekarskimi zadrugami tako po odkupu mleka kot po članstvu (190 članov).

Za obdobje med obema vojnama je značilno tudi ustanavljanje kmetijskih strojnih zadrug. Take zadruga so bile ustanovljene in so delovale v Selcih, na Bukovici, v Pevnu, Stari Loki, Retečah in Zmincu.

Posebej omenjamo še Lesno produktivno zadruga za Selško dolino, ki je bila vpisana v zadruga register 24. februarja 1937. Njen namen je bil delovati v korist kmetov gozdnih posestnikov. Ta zadruga se je 16. decembra 1946 preimenovala v Lesno zadruga za Selško dolino, zadruga z omejenim jamstvom, in se v istem letu spojila s Sodarsko zadruga na Češnjici in s Sodarsko zadruga v Železnikih. Zadruga se je potem 7. avgusta 1948 spojila s Kmetijsko zadruga na Češnjici in njena dejavnost je direktno prešla v pravno predhodnico današnje KGZ Škofja Loka.

Druga svetovna vojna je spet ustavila razvoj zadruga gibanja in omrtvila delovanje zadrug, saj okupacijska oblast ni dovoljevala demokratičnega vodenja zadrug. Je pa medvojna oblast skrbela za delovanje zadruga podjetij, npr. zadruga mlekarn. To dokazuje zapisnik seje odbora MZ v Škofji Loki, 9. julija 1945: *«Tov Hartman otvori sejo in poroča, da je delovanje odbora za čas okupacije bilo nemogoče, ker je okupator delal ne glede na odbor. Seje se niso vršile»* ...

Iz poročila na skupščini MZ v Škofji Loki, 5. avgusta 1945, ki ga je podal začasni obratovodja mlekarne, tov. Panjan, sledi, *«da je bil mlekarski obrat v dobi okupacije preurejen, v zvezi z nabavo novih strojev je sedaj v njem možno predelati ca. 8000 l mleka dnevno ... Mlekarski obrat se tako v pogledu porabnosti mlekarskih strojev, kakor tudi poslovnih prostorov nabaja v prav dobrem stanju»*.

Mlekarna Mlekarske zadruga v Škofji Loki pred 2. svetovno vojno (Arhiv KGZ)

Zadruga po drugi svetovni vojni

Po vojni je MZ v Škofji Loki razširila svoj obseg dela ter uspešno premagovala težave s prevozom mleka, saj ga je takrat začela odkupovati tudi iz Sovodnja, Žirov in Selc. 18. avgusta 1946 je MZ v Škofji Loki spremenila svoja pravila in se spojila z

Živinorejsko zadrugo Škofja Loka. V okviru te zadruge je delovala tudi mlekarna. 21. aprila se je ta živinorejska zadruga pripojila Kmetijski zadrugi Škofja Loka, ostala pa je v isti stavbi in tudi prvotne dejavnosti odkupa in predelave mleka ni nikoli opustila.

Po drugi svetovni vojni je tudi v združništvu zavladal revolucionarni val nove dobe. Združevanje kmetov v zadruge ni bilo več le ekonomska nuja v boju za preživetje, temveč je to postala direktiva oblasti. Takoj po vojni so začeli ustanavljati nabavno-prodajne zadruge (Naproze) za Selško dolino, v Gorenji vasi in v Poljanah ter na Trati. Iz teh zadrug so v letih 1948 in 1949 nastale naslednje kmetijske zadruge: Škofja Loka-Puštal, Trata-Kolodvor, Sovodenj, Hotavlje, Trebija, Log, Poljane, Lučine, Javorje, Češnjica, Bukovica, Bukovščica, Sorica, Selca, Zgornja Luša in Zali Log.

Do leta 1961 je na območju sedanje zadruge delovalo 19 manjših kmetijskih zadrug, ki so se takrat združile v tri – KGZ Blegoš v Gorenji vasi, KZ Škofja Loka in KGZ za Selško dolino na Češnjici. Poglavitna dejavnost takratnih zadrug je bila trgovanje z lesom in kmetijskimi pridelki. Ko so po Zakonu o gozdovih leta 1963 te zadruge morale prenesti gozdarsko dejavnost na Gozdno gospodarstvo Kranj, so gospodarsko oslabele in so se zato še istega leta združile v eno zadrugo – Kmetijsko zadrugo Škofja Loka. Po novem Zakonu o zadrugah (Uradni list RS št. 13/92) se je ta reorganizirala in od 16. februarja 1993 dalje posluje pod imenom Kmetijsko-gozdarska zadruga, z.o.o., Škofja Loka.

Dejavnosti zadrug

Po pregledu osnovnih mejnikov od ustanovitve MZ v Škofji Loki do sedanje KGZ Škofja Loka je prav, da pogledamo še vsebino delovanja zadrug v tem obdobju. Osnovni cilj delovanja zadrug je izboljševanje gospodarstva svojih članov. Različne zadruge so ta cilj v različnih obdobjih želele doseči na različne načine.

Do konca druge svetovne vojne so prevladovala specializirane kmetijske zadruge:

- mlekarske, ki so skrbele predvsem za odkup, predelavo in prodajo mleka,
- živinorejske, ki so skrbele predvsem za izboljšanje goveje črede z nakupom plemenskih bikov po regresirani ceni in za izvajanje molzne kontrole krav,
- strojne, ki so omogočile skupen nakup večjih kmetijskih strojev in izvajanje strojnih storitev članom po neprofitni ceni,
- kreditne, ki so spodbujale varčevanje kmetov in kreditiranje posodabljanja kmetijske pridelave.

Po drugi svetovni vojni so ustanovili splošne kmetijske zadruge, ki so prevzele vse dosedaj navedene dejavnosti in tudi nekatere nove: oskrbo s špecerijskim blagom in reprodukcijskim materialom za potrebe kmetov, odkup kmetijskih pridelkov in živine, odkup lesa in gozdnih sadežev, izvajanje raznih storitev itd. Poleg teh dejavnosti so zadruge izvajale tudi nove, ki jih je predpisala nova oblast, npr. škropljenje sadnega drevja in zatiranje koloradskega hrošča.

– Občni zbor KZ Trata-Kolodvor je 2. februarja 1953 sklenil, *«da se 20 % dobička razdeli med kmete. Namesto, da bi dvignili denar, bodo imeli brezplačno škropljenje sadnega drevja in krompirja»*.

Linija za pasterizacijo mleka je najnovejša pridobitev mlekarne KGZ Škofja Loka (Foto Peter Pokorni)

– Upravni odbor KZ Trata-Kolodvor je 2. 3. 1954 soglasno sklenil, *«da bodo člani sadili semenski krompir. Vsak kmet ga mora posaditi najmanj 1000 kg. Za 2 kg merkantilnega krompirja prejme 1 kg semenskega».*

Dejavnost mlekarne je ob sedemdesetletnici opisal Milan Košenina tudi v *LR*, letnik XV, na str. 150–152, obdobje, ko je mlekarno upravljala Mlekarska šola, pa je inž. Srečko Šabec opisal v *LR*, letnik XVI, na str. 145–160.

Mlekarna je v svojem stoletnem obdobju doživela mnogo sprememb, ustvarjala je dobiček in izgubo, vendar je vztrajala. In po stotih letih še vedno stoji na istem mestu, posodobljena in vpisana v register objektov za javno potrošnjo v domačem prometu. Hlajeno mleko dovaža s cisternami iz urejenih zbiralnic iz Selške in Poljanske doline in okolice Škofje Loke ter ga pakira kot konzumno mleko; predeluje ga v skuto, poltrde sire, topljene sire za rezanje in mazanje, sladko in kisló smetano, kajmak in mascarpone. Tudi v jubilejnem letu zvezde mlekarstvu niso naklonjene. Spet so potrebne spremembe, spet se bje boj za obstanek. Želimo in upamo, da bo jubilanika, tako kot vedno, s pomočjo zdravega razuma in pretehtanih odločitev nadaljevala svojo tradicijo.

Mlekarske zadruge so od ustanovitve dalje odkupovale in predelovale mleko. MZ v Škofji Loki je kmalu po ustanovitvi odkupila po 2000 l mleka dnevno in ga z razširitvijo odkupa tudi v Poljansko dolino in na območje Žabnice, Mavčič in Medvod povečala pred prvo svetovno vojno na 7000 do 8000 l dnevno. Zaradi izgube trga po prvi svetovni vojni je MZ v Škofji Loki težko zagotavljala odkup vsega mleka. Odkupovali so ga le od članov zadruge. Iz zapisnika občnega zbora MZ v Škofji Loki, 8. maja 1932: *«13. kmetovalcev se priglasí za sprejem v članstvo zadruge. Ker je sedaj za mleko neugodna oddaja in ga še člani ne morejo vsega oddajati v mlekarño se prijavitelncev ne more sprejeti začasno kot člane, vendar se obdržijo v evidenci in kakor bitro se razmere za oddajo mleka kaj izpremene, naj se jih vpiše».* Stanje se dolgo ni izboljšalo. Sklep občnega zbora, 1. januarja 1934: *«Mleko se vzame najprej od zadružnikov in ako to ne zadošča potem šele od nečlanov. To je volja mlekarne».* V tem kritičnem obdobju so mleko odkupovale tudi nekatere druge mlekarske

zadruga. Zelo uspešna je bila MZ Hotavlje, ki je leta 1939 odkupila 300.000 l mleka. Po drugi svetovni vojni je mlekarna odkupno območje razširila na celo Poljansko in Selško dolino in v leta 1946 odkupila 641.456 l mleka. V letih obvezne oddaje se je odkupljena količina mleka le počasi povečevala. Od leta 1970 do 1998 se je odkup mleka povečal trikratno, s tri na devet milijonov litrov, medtem ko se je število kmetij, ki oddajajo mleko, zmanjšalo z 805 na 312. Leta 1998 so s teh kmetij povprečno odkupili 28.779 l mleka, največji pridelovalec pa ga je oddal 171.024 l. V zadnjem desetletju se je izredno izboljšala tudi kakovost odkupljenega mleka, saj je kar 80 % odkupljenega mleka v ekstrakakovostnem razredu (vsebuje do 50.000 mikroorganizmov v mililitru).

Po drugi svetovni vojni, ko so živino prenehali odkupovati zasebni mesarji, so zadruga začele odkupovati tudi živino. Leta 1970 so odkupili 1284 ton govedi, 1998 pa 1377 ton. Kakovost odkupljene živine se izboljšuje, 8 % odkupljene pitane živine je v prvem, 57 % v drugem in 30 % v tretjem ocenjevalnem razredu.

Zadruga je organizirala pridelovanje in odkup semenskega krompirja. Največ semenskega krompirja so posadili leta 1964. V tem letu je komisija za potrjevanje semenskih nasadov te potrdila pri 202 pridelovalcih na 61 ha in ocenila pridelek potrjenega semena na 830 ton. Žal je pridelovanje semenskega krompirja leta 1996 prenehalo. Zaradi različnih vzrokov je v upadanju tudi odkup jedilnega krompirja. Zadruga ga je največ (5337 ton) odkupila leta 1987, leta 1998 pa le še 949 ton.

Zadruga odkupuje tudi vse druge kmetijske pridelke: pšenico, drobnico, konje. Do nedavnega je odkupovala tudi večje količine gozdnih sadežev (gob in borovnic) in zdravnih zelišč.

Ena od glavnih dejavnosti zadrug od ustanovitve po drugi vojni pa do prepovedi opravljanja v letu 1963 je bil odkup lesa in lesnih sortimentov. Od takrat dalje si je zadruga prizadevala, da bi to dejavnost odkupa lesa spet pridobila. To ji je uspelo šele leta 1987. V zadnjem desetletju je odkup lesa znova postal ena pomembnih dejavnosti zadruga, saj ga sedaj odkupi že okoli 50.000 kubičnih metrov letno.

Glede na to, da so povojne kmetijske zadruga nastale iz nabavno-prodajnih zadrug, je razumljivo, da so se ukvarjale tudi s trgovino. Obseg trgovske dejavnosti je bil v različnih obdobjih različen glede na družbene razmere in okolje. Bila so obdobja, ki združni trgovski dejavnosti niso bila naklonjena, vendar je združna trgovina obstala in zagotavlja oskrbo kmetov in podeželja s špecerijskim blagom in reprodukcijskim materialom za potrebe kmetijstva. Danes ima KGZ Škofja Loka devet špecerijskih in sedem reprodukcijskih trgovin po celotnem območju zadruga in ustvari 40 % svojega celotnega prihodka.

Zadruga ima lastno hranilno-kreditno službo, ki zbira hranilne vloge in kreditira kmetijsko pridelavo in investicije na kmetijah. S kreditiranjem investicij na kmetijah je zadruga omogočila velik napredek pri njihovem posodabljanju.

Poleg proizvodnih je zadruga izvajala tudi druge dejavnosti, ki so bile pomembne in potrebne za člane. Ena takih je pospeševanje kmetijstva in strokovnega izobraževanja članov. V zapisnikih raznih zadrug so tudi sklepi o organiziranju predavanj in strokovnih ekskurzij. Organizirano pospeševanje kmetijstva pa je začela KZ Škofja Loka z zaposlitvijo prvega kmetijskega pospeševalca leta 1967 in z dokončnim ob-

likovanjem lastne kmetijske pospeševalne službe leta 1971, v kateri so delali štirje pospeševalci. Ta služba je bila nosilka razvoja kmetijstva in je v taki organizaciji delovala do konca 1990. Od takrat dalje pa njeno delo nadaljuje Kmetijska svetovalna služba Slovenije, Enota Škofja Loka, ki ima svoje prostore v upravni zgradbi KGZ.

KGZ in njene predhodnice so si vedno prizadevale za izboljšanje ekonomskega položaja svojih članov in s tem tudi za boljšo socialno varnost. Tako so zadruge po drugi svetovni vojni pomagale uvajati zdravstveno zavarovanje svojih članov. V Zapisniku občnega zbora KZ Zminec, 24. februarja 1957, je zapisano: *«Glede socialnega sklada za zadružnike se predlaga, da naj vsak zadružnik vplača za družinske člane 300 – ter se odobri na podlagi tega 60 % povrnitev stroškov za zdravljenje. Predlog se sprejme».*

KZ Škofja Loka je sredi sedemdesetih let med prvimi zadrugami v Sloveniji začela vključevati kmete v sistem prostovoljnega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Do leta 1983 je s sodelovanjem zadruge pridobilo pokojnino nad 200 kmetov zadružnikov, veliko od teh jih pokojnino uživa še danes.

Zadružne organizacije so se uspešno borile tudi za uvedbo plačanega porodniškega dopusta za kmetice matere.

KZ so skrbele tudi za organiziranje povezovanja kmečkih žena in kmečke mladine. V petdesetih letih so delovale zveze žena zadružnic in sekcije mladih zadružnikov. Znova so aktivne kmečkih žena in aktivne mladih zadružnikov začeli ustanavljati po letu 1972. V okviru teh aktivov se je odvijala društvena dejavnost kmečkih žena in kmečke mladine ter strokovno izobraževanje. Aktivni so se v zadnjih letih reorganizirali v društva podeželskih žena in društvo podeželske mladine.

KGZ Škofja Loka danes in jutri

KGZ Škofja Loka ima sedaj 700 članov, letno ustvari 2,8 milijarde tolarjev skupnega prometa in odkupi letno deset milijonov litrov mleka, 2400 glav goveda, 50.000 kubičnih metrov lesa in 1000 ton krompirja. Je med največjimi in najstarejšimi zadrugami v Sloveniji. Po številu članov je na tretjem, po celotnem prihodku pa na šestem mestu med slovenskimi zadrugami.

*Upravna zgradba KGZ
Škofja Loka z
mlekarno ob stoletnici
(Foto Jaka Rupnik)*

KGZ Škofja Loka je tudi ustanovitelj zadružne hranilno-kreditne službe, ki zagotavlja zbiranje sredstev za kreditiranje kmetijstva in je po velikosti na 10. mestu med 61 HKS, ki delujejo v Sloveniji.

Zadruga ima svojo mlekarino s stoletno tradicijo in dobro razvito trgovsko dejavnostjo.

Procesi globalizacije se tudi zadružništva ne bodo izognili, zato bo za preživetje in razvoj zadruge potrebno že v bližnji prihodnosti racionalizirati poslovanje, okrepiti tržni položaj, se kapitalsko povezati z drugimi zadrugami in s predelovalno industrijo, prav tako se bo z vprašanjem povezovanja morala ukvarjati tudi zadružna trgovina.

Praznovanje stoletnice kmetijskega zadružništva in mlekarstva na Loškem

Stoletno nepretrgano in uspešno delovanje je tudi za gospodarske organizacije redek in častitljiv jubilej, ki se ga spodobi primerno praznovati. Praznovanje stoletnice je potekalo na začetku septembra 1999.

Praznovanje smo začeli 3. septembra z otvoritvijo priložnostne razstave ob stoletnici škofjeloške mlekarne. Razstavo sta soorganizirali KGZ Škofja Loka in Loški muzej v razstavišču okroglega stolpa Loškega gradu. Avtorica razstave je nekdanja sodelavka mlekarne, prof. Nežka Bajt, ob sodelovanju z vodjo mlekarne, mag. Cecilijo Lukančič-Valič, in delavci Loškega muzeja. Razstava, ki je bila odprta do 3. oktobra, je prikazala stoletno življenje in delo zadružne mlekarne, njene uspehe pa tudi trd boj za preživetje. Z razstavo dokumentov in mlekarskih pripomočkov so avtorji želeli predstaviti razvoj mlekarstva na Škofjeloškem kot zanimivo in potrebno panogo kmetijstva in živilstva.

Na razstavi je bilo zanimivo slišati tudi dve manj znani vedenji o sirarstvu in zadružništvu na Loškem. Prva je ta, da ima sirarstvo na tem območju tisočletno tradicijo že od srednjega veka dalje. Sir so izdelovali v sirnicah (švajgah) in ga shranjevali v loški kašči. Druga pa je, da so bila pravila pred sto leti ustanovljene mlekarske zadruge tako dobra, da bi jih lahko z majhnimi posodobitvami uporabljali še danes, oziroma da je sedaj veljavni Zakon o zadrugah iz leta 1992 zelo podoben Zakonu o pridobitnih in gospodarskih zadrugah iz davnega leta 1873.

Na otvoritvi razstave je bil predstavljen jubilejni zbornik z naslovom Kmetijsko zadružništvo in mlekarstvo na Loškem, ki ga je ob stoletnici ustanovitve Mlekarske zadruge in mlekarne v Škofji Loki izdala KGZ Škofja Loka. Zbornik je spominsko darilo zadrugi za njen jubilej. Namen zbornika je predstaviti del bogate zgodovine zadružništva in mlekarstva na Loškem, razvoj kmetijstva v obravnavanem obdobju in povezanost zadružništva in kmetijstva z razvojem celotnega prostora. Obdelane so vse gospodarske in negospodarske dejavnosti, ki jih zadruga opravlja v korist svojih članov, s pogledom v preteklost, sedanost in prihodnost. Pomemben del zbornika predstavljajo spomini članov in delavcev zadruge, iz katerih je razvidno, da so doseženi uspehi rezultat skupnega dela vseh kmetijskih strokovnjakov v povezavi s kmeti in njihovimi potrebami ter občinsko in državno politiko. Urednik zbornika, Stane Rupnik, je za sodelovanje pridobil 31 avtorjev, ki so napisali 41 prispevkov in napolnili dvesto strani bogate vsebine. Prikupno zunanjo podobo je

zborniku s svojo ilustracijo dala akademska slikarka Maja Šubic. Napisana vsebina zbornika naj ostane trajen spomin na stoletnico kmetijskega zadružništva in mlekarstva na Loškem in naj pripomore k dvigu zadružne zavesti in samozavesti, ki je za premagovanje izzivov sedanjega in bodočega razvoja kmetijstva na našem območju kmetijcem še kako potrebna. Vsebinsko zbornika izžareva tudi aktualno problematiko sedanjega kmetijstva in zadružništva pa tudi skrb za negotovo prihodnost, ki se je najbolj bojijo prav naši hribovski kmetje.

Vrhunec praznovanja stoletnice zadružništva in mlekarstva pa je bil v nedeljo, 5. septembra. Praznovanje se je začelo s sveto mašo za žive in pokojne zadružnike, ki jo je ob 8. uri v cerkvi sv. Jakoba v Škofji Loki daroval gospod župnik Jože Miklavčič, nadaljevalo pa se je z slavnostnim občnim zborom KGZ Škofja Loka v Športni dvorani Poden, ki se ga je udeležilo čez 300 članov in gostov. Slavnostni govornik je bil podpredsednik vlade, Marjan Podobnik, občni zbor pa so pozdravili tudi župani občin Škofja Loka, Gorenja vas-Poljane in Železniki, na območju katerih deluje KGZ Škofja Loka, in predsednik Zadružne zveze Slovenije, Peter Vrisk. Občni zbor je bil popestren s kulturnim programom.

Kljub slovesnemu trenutku so na slavnostnem občnem zboru govorili o stanju v zadružništvu in mlekarstvu, zadrugi in mlekarni in njenih možnostih. Predsednik zadruga Janko Porenta je izrazil skrb o tem, kako bo preživelo 700 članov zadruga pod težo sprejetih mednarodnih sporazumov in svetovne konkurence, ki pogojuje spremembe državne kmetijske politike, in izrazil upanje, da bo zadruga spet pridobila na pomenu za naše (pre)majhne kmetije in da bo spet odigrala pomembno vlogo kot v vseh dosedanjih težkih časih.

Podpredsednik vlade, Marjan Podobnik, je v svojem slavnostnem nagovoru ugotovil, da *«država ne more nadomestiti slabe konkurenčnosti na trgu in da državne subvencije ne zadostujejo za prihodnost. Zato bo potrebno slovenske mlekarnice povezati, saj je ob sedanji organiziranosti nemogoče zagotavljati tržno uspešnost.»* Poudaril je, da *«slovenskemu kmetu ni lahko, saj ga tepejo premalo domišljen sporazum s Cefto, ki bo kmetu naredil veliko škode, uvedba novega davka, dolgo obdobje prilagajanja zaradi preteklosti, pa tudi splošna klima v Sloveniji kmetu ni naklonjena»*. Kmete je pozval, naj očistijo svoje površine, saj bo država iz sklada za reformo kmetijske politike prispevala 15 do 20 milijard tolarjev več za kmetijstvo, ki jih bo namenila kmetom tudi za čiščenje površin v zaraščanju.

Predsednik zadružne zveze Slovenije pa je v svojem nagovoru poudaril, da vidi prihodnost predvsem v zložbi kmetijskih zemljišč. Povedal je, da 110 slovenskih zadrug ustvari 200 milijard tolarjev prometa na leto, in če bi se združile, bi bil to kapitalsko najmočnejši sistem v državi.

Na občnem zboru so podelili jubilejna zadružna priznanja najbolj zaslužnim članom in sodelavcem zadruga. Za dolgoletno članstvo in sodelovanje so jubilejna priznanja dobili: Janez Demšar (89 let) iz Hotavelj, Jože Hartman (89 let) iz Suhé in Franc Potočnik (82 let) iz Bukovice. Za aktivno sodelovanje z zadrugo in uspešno gospodarjenje na kmetiji so priznanje dobili: Pavel Demšar z Loga, Rudi Habjan iz Selc, Štefan Inglič iz Srednje vasi, Janez Ravnikar s Križne Gore in Janko Žontar iz Sv. Duha.

Za aktivno sodelovanje z zadrugo in uspešno gospodarjenje na kmetiji v težjih naravnih razmerah so priznanje dobili: Alojz Božič iz Potoka, Slavko Debeljak iz Stare Oselice in Franc Pogačnik iz Kališ.

Priznanje so dobili tudi nekdanji delavci zadruge Vinko Kržišnik, Mira Primožič in Janko Dolenc.

Jubilejno združno priznanje so dobili tudi naslednje zunanje organizacije in sodelavci: Kmetijska svetovalna služba – Enota Škofja Loka, Zadrugna HKS Škofja Loka, Občina Škofja Loka, Ljubljanske mlekarnе, d. d., Ljubljana, Nežka Bajt, Zorka Čujovič, Mihael Demšar, Jurij Kumer in Miloš Mlejnik st.

Posebno priznanje sta prejela tudi predsednik zadruge Janko Porenta in direktorica Anica Frelih.

Tudi slavljenska je letos dobila kar dve pomembni priznanji:

– Občina Škofja Loka je KGZ Škofja Loka za stoletno delovanje na področju kmetijstva in gozdarstva ter za pozitiven vpliv na okolje podelila ZLATI GRB OBČINE ŠKOFJA LOKA.

– Zadrugna zveza Slovenije pa je KGZ Škofja Loka ob stoletnici podelila jubilejno priznanje za prispevek pri krepitevi združništva in za dosežene organizacijske in poslovne rezultate.

Po slavnostnem občnem zboru je bilo za vse navzoče organizirano družabno srečanje.

V okviru praznovanja je bilo vključeno tudi srečanje mlekarjev Slovenije, ki je bilo v soboto, 11. septembra, v Škofji Loki (in okolici) in se ga je udeležilo blizu sto mlekarjev iz vseh slovenskih mlekarn.

Celotno praznovanje stoletnice kmetijskega združništva in mlekarstva na Loškem je bilo prežeto s ponosom na prehojeno pot in s skrbjo za prihodnost.

Prejemniki jubilejnih združnih priznanj in gostje (Fotoarhiv KGZ)

Zaključek

Najbrž si niti največji optimisti med ustanovitelji Mlekarske zadruga pred sto leti niso mogli misliti, da bo iz skromne zadruga z enajstimi ustanovitelji zrasla tako velika in solidna zadruga. Za to je poleg prizadevanja, trdega dela, odrekanj in sposobnosti članov in delavcev ter vodstva zadruga pomembnih tudi nekaj srečnih okoliščin, ki so jih upravljalci zadruga znali in zmogli izkoristiti za rast in razvoj sedanje KGZ Škofja Loka.

Naj navedem nekaj takih okoliščin.

– Centralna lega, ki je omogočila, da je nekdanja Mlekarska zadruga v Škofji Loki po drugi svetovni vojni postala jedro za združevanje zadrug na škofjeloškem območju.

– Solidna lastna mlekarna, ki je bila sposobna odkupiti in predelati mleko tudi iz širšega škofjeloškega območja.

– Politične in gospodarske zahteve za združevanje kmetijskih zadrug v šestdesetih letih.

– Prilagodljivost vodstva zadruga potrebam časa in razvoja z vključevanjem novih dejavnosti, povezovanjem ob zagotavljanju samostojnosti in lastne samouprave.

– Demokratično vodenje. Zadruga so prva šola demokracije, ki omogoča demokratično vodenje in vpliv članstva na sprejemanje poslovnih odločitev. To demokratično vodenje so uspeli zagotavljati tudi v za združništvo najtežjih časih v drugi polovici šestdesetih let, ko so bile zadruga le podaljšana roka države brez lastne zadružne nadstavbe v obliki Zadružne zveze in so bile zadruga izenačene s podjetji. Takratni KZ Škofja Loka je uspelo ohraniti tako samoupravo, ki je omogočala vpliv kmetov članov na odločanje.

– Pošteno in solidno poslovanje. Iz dostopne dokumentacije Mlekarske zadruga in njenih naslednic ni razviden niti en primer nevestnega ali nepoštenega poslovanja.

– Zaupanje v zadruga. Demokratično vodenje in pošteno poslovanje je zagotovilo zaupanje v zadruga. Tudi v sedanjem času privatizacije in velike konkurence je zadrugi uspelo zagotoviti zaupanje svojih članov. To zaupanje se kaže v ponovni rasti poslovanja s kmeti, ki sicer niso člani zadruga s plačanim članskim deležem. To kaže na to, da KGZ Škofja Loka tudi kot podjetje upravičuje svoj obstoj.

Združništvo je svojo vitalnost in pomen za male kmetije pokazalo ravno v najtežjih časih, ki jih ni manjkalo. Glede na sedanje težave v kmetijstvu zaradi razdrobljenih in za evropske razmere majhnih kmetij in zaradi prilagajanja evropski in svetovni konkurenci bo po naši oceni združništvo še pridobilo na pomenu in bo znova imelo tisto vlogo, kot jo je v vseh dosedanjih težavah.

Uspešno prehojena življenska pot naše jubilentke, njene izkušnje in volja njenih članov ter vodstva za napredek so garancija za uspešno nadaljnje življenje in nove obletnice.

Viri:

1. *Kmetijsko združništvo in mlekarstvo na Loškem. Jubilejni zbornik ob stoletnici ustanovitve Mlekarske zadruga in mlekarne v Škofji Loki*. Škofja Loka 1999.
2. Gradivo razstave ob stoletnici kmetijskega združništva in mlekarstva na Loškem.
3. Zapisniki sej upravnih odborov in občnih zborov Mlekarske zadruga v Škofji Loki, KZ Trata-Kolodvor in KZ Zminec.